

Euroopan kirkkojen konferenssin temaattinen ihmisoikeustyöryhmä

Reflektioita uskonnon- tai vakaumuksenvapaudesta COVID-19-pandemian vastaisen taistelun aikana

Elämme erityistä aikakautta kristittyjen historiassa Euroopassa ja kaikkialla maailmassa. Vuonna 2020 kristityt monissa maissa eivät päässeet kokoontumaan pääsiäisjuhliin Jeesuksen Kristuksen ristiinnaulitsemisen, kuoleman ja ylösnousemuksen muistoksi. Kokoontumiskieltojen syynä ovat lakiin perustuvat toimenpiteet ähräkkäästi tarttuvan, erityisesti riskiryhmiä uhkaavan, Sars-CoV-19-viruksen ja sen aiheuttaman hengenvaarallisen Covid-19-sairauden leviämisen hidastamiseksi. Pääsiäisjuhlien kieltäminen kirkkoissa on vain yksi esimerkki ympäri maailman tehdyistä pitkälle menevistä ihmisoikeuksien ja siviilioikeuksien rajoituksista. Niiden tarkoituksena on pyrkiä fyysiseen etäännyttämiseen henkilöltä toiselle tarttuvan infektion estämiseksi.

Modernina aikana ei ole tehty nykytilanteeseen verrattavia uskonnon- tai vakaumuksenvapauden tai muiden perusoikeuksien rajoituksia. Perusoikeudet nähdään yleisesti Euroopassa demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen selkärankana. Tilanteesta johtuen Euroopan kirkkojen konferenssin ihmisoikeustyöryhmä on tarkastellut tilannetta huolellisesti ja on päättänyt seuraaviin reflektioihin:

1. Uuden tyypin koronavirus on vakava haaste koko ihmiskunnalle. Ilman kattavaa immunitettisuojaaja, rokotetta tai tunnettua lääketieteellistä parannuskeinoa, tämä pandemia voi potentiaalisesti aiheuttaa maailmanlaajuisella tasolla kansallisten terveydenhuoltojärjestelmien häiriöitä ja enemmän kuolemia kuin lääketieteellisesti on arvioitu. Onkin ensisijaisen tärkeää hidastaa viruksen leviämistä, jotta kansalliset terveydenhuoltojärjestelmät pysyvät toimintakykyisinä tartuntojen määrän kasvaessa, sairastuneiden määrästä riippumatta.
2. Paras tapa torjua epidemiaa on rajoittaa vahvasti ihmisten välisiä fyysisiä kontakteja. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkia aktiviteetteja, jotka eivät ole aivan välttämättömiä, on pidettävä minimissään. Yritysten ja kauppojen sulkeminen, kaupallisten-, kulttuuri- ja urheilutapahtumien peruminen, jopa yksityisten kokoontumisten ja juhlien kieltäminen, on mahdollista vain rajoittamalla vakavasti useita perusoikeuksia, jotka on taattu kansallisessa ja kansainvälisessä lainsäädännössä sekä Eurooppaoikeudessa.
3. Yksi rajoitettu perusoikeus on uskonnon- tai vakaumuksenvapaus, joka sisältää jokaisen henkilön ”vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.” (Euroopan ihmisoikeussopimus, Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, 9. artikla)
4. Joidenkin perusoikeuksien – kuten omantunnon-, mielipiteen- ja sananvapauden – toteutuminen ei riipu sosiaalisista kontakteista. Toiset perusoikeudet taas vaativat sosiaalisia kontakteja toteutuakseen täysimääräisinä. Nykyiset rajoitukset vaikuttavat varsinkin uskonnon- tai vakaumuksenvapauteen ja kokoontumis- tai yhdistymisvapautteen, koska ne ovat oikeuksia, jotka linkittyvät läheisesti yhteisöön ja kokoontumisiin.
5. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja monissa muissa ihmisoikeusinstrumenteissa uskonnon- tai vakaumuksenvapauden rajoittamiselle on asetettu tiukat ehdot. Rajoituksia voidaan tehdä esimerkiksi yleisen terveyden sitä vaatiessa. Osa valtioista on julistanut kansallisen hätätilan, mikä oikeuttaa Euroopan

ihmisoikeussopimuksen mukaan tiettyjä perusoikeuksien rajoituksia. Joissain maissa perustuslait, esimerkiksi Saksan liittotasavallan perustuslaki, eivät ilmaise konkreettisia syitä, joiden takia uskonnon- tai vakaumuksenvapautta voidaan rajoittaa. Näissä maissa muiden perusoikeudet ja perustuslaillisen järjestyksen keskeisimmät arvot muodostavat luontaisia esteitä uskonnon- tai vakaumuksenvapauden harjoittamiselle. Konfliktitilanteissa näitä kolmea osa-aluetta tasapainotetaan asianmukaisesti.

6. Nykyiset perusoikeuksien rajoitukset, ml. uskonnon- tai vakaumuksenvapauden rajoitukset, ovat yleisesti ottaen laillisia ja hyväksyttäviä ihmisoikeusnäkökulmasta kuten yllä on kuvattu. Uskonnollisesta näkökulmasta heikoimmassa asemassa olevien ja haavoittuvien suojeleminen on keskeinen arvo, jota täytyy tasapainottaa yhteisön tarpeiden ja kokoontumisvapauden kanssa.

7. Kirkot ovat toimineet turvapaikkoina tuoden lohtua monille uskoville vainojen, kansanmurhien ja aiempien pandemioiden aikoina. Siksi on tärkeää tiedostaa, että kirkollisiin toimituksiin ja kokoontumisiin kohdistuvia rajoituksia ei ole tarkoitettu uskonnolliseksi syrjinnäksi tai vainoksi. Nykyiset rajoitustoimet ovat tarkoitettu suojelemaan ihmisten henkiä, niin uskovien kuin muidenkin yhteiskunnan jäsenten.

8. Perusoikeusrajoitusten tulee aina perustua lakiin. Niiden tulee olla laissa tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä, eli painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia, sekä kokonaisuuden kannalta hyväksyttäviä ja järkeviä. Rajoitusten on oltava myös suhteellisia, eli oikeassa suhteessa tavoitteeseensa ja rajoittamaansa oikeuteen. Tasa-arvoisen kohtelun periaate ja toimenpiteiden johdonmukaisuus täytyy ottaa huomioon. Oikeuskäytännössä nämä vaatimukset antavat syyn monimutkaiselle arviointiprosessille ja tasapainottamiselle, johtuen rajoitusten osalta tapauskohtaiseen päätöksentekoon. (Perusoikeuksien sääntely 4.1.13: <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/#jakso-4-1-13>)

9. Käsillä oleva uhka – niin vääjäämätön ja vaarallinen kuin se onkin – ei yleensä vapauta toimeenpanevaa hallitusta, tai edes lakiasäätävää eduskuntaa, yllä mainituista oikeudellisista vaatimuksista, joista laillinen järjestyksemme riippuu. Oikeustieteilijät ja useimmat uskonnolliset yhteisöt ovat esittäneet kysymyksiä siitä, ovatko kaikki rajoitustoimenpiteet suhteellisia tai onko sulkutoimenpiteiden soveltaminen ollut uskottavan johdonmukaista, erityisesti kun kaikkia toimijoita tulisi kohdella tasa-arvoisesti, rajoitusten soveltamisen tulisi olla objektiivista ja rajoitustoimenpiteiden keskenään vertailukelpoisia.

10. Terveystilanteen vaarallisuuden huomioon ottaen hallitukset ovat joutuneet tekemään erittäin vakavia ja pitkälle tähtääviä päätöksiä lyhyessä ajassa, usein ilman päätöksentekoa suuntaavia ennakkotapauksia tai ennakkotilanteita. Voidaan väittää, että lääketieteelliset instituutiot ovat jo jonkin aikaa varoittaneet pandemian vaarasta ja jopa ehdottaneet hätäsuunnitelmia. Vaikka varoituksia oltaisiin kuunneltu, ja parempia suunnitelmia pandemian varalle oltaisiin laadittu, nykytilanne olisi joka tapauksessa ollut uusi ja uhkaava kaikille poliittisessa vastuussa oleville. Yhteiskunnan – perusoikeuksien haltijoiden – tulisi tiedostaa nykyisten rajoitusten pääasiallisesti palvelevan moraalista vaatimusta ihmiselämien suojelemisesta. Rajoituksia ei muutamaa valitettavaa esimerkkiä lukuun ottamatta käytetä muihin poliittisiin tarkoituksiin kuin elämän suojelemiseen.

11. Sääntöpohjaisissa demokraattisissa valtioissa on aina tarpeen tarkkailla, kyseenalaistaa ja kontrolloida hallituksen toimia, erityisesti silloin kun perusoikeuksia rajoitetaan. Tästä huolimatta nyt ei ole aika ”kansalaistottelemattomuudelle”. Sellainen toiminta osoittaisi väärinymmärrystä. Ankaralta tuntuva sääntö pitäytyä ”kansalaistottelemattomuudesta” koskee myös uskonnollisia yhteisöjä, joita arveluttaa ja ehkä pelottaakin suurten uskonnollisten juhlien – pääsiäinen, pesach ja ramadan – vietto ilman niihin liittyviä perinteisiä sosiaalisia tapahtumia, uskonnon harjoittamista ja rituaaleja.

12. Silloin kun jokin rajoitus herättää kansalaisten epäluulon rajoituksen laillisuudesta, oikeellinen ja asianmukainen tapa toimia kyseisessä tilanteessa on viedä asia tuomioistuimen tarkasteltavaksi, ja tarpeen vaatiessa tuomioistuimen päätöksellä muutettavaksi. Näin toimimisessa ei ole kyse solidaarisuuden puutteesta vaan toisen perusoikeuden harjoittamisesta - kaikkien tasavertaisuudesta lain edessä ja oikeudesta erotuksetta yhtäläiseen lain suojaan.

13. Käsillä olevien asioiden monimutkaisuudesta johtuen tuomioistuimet eivät välttämättä pysty antamaan nopealla aikataululla valituksiin ratkaisuja tai ennakkopäätöksiä. On olennaista ymmärtää, että tuomioistuimilla on haasteena ratkaista, mikä on välttämätöntä ihmiselämän suojelua, muistaen samalla ihmisarvon olevan enemmän kuin ihmiselämä itsessään, ja ihmisten tarvitsevan sosiaalisia kontakteja. Tuomioistuimilla voi tilanteen monimutkaisuuden takia mennä viikkoja tai jopa kuukausia, ennen kuin oikeusjärjestelmä on pystynyt arvioimaan kaikki nykytilanteessa tehdyt toimenpiteet.

14. Osa rajoitustoimenpiteistä herättää kysymyksiä niiden riittävydestä, sopivuudesta ja suhteellisuudesta, sekä eri sosiaalisten toimijoiden tasa-arvoisen kohtelun takaamisen onnistumisesta. Siitä huolimatta kaikkien uskontoihin ja vakaumuksiin kuuluvien tulisi harjoittaa kärsivällisyyttä ja hyvää tahtoa. Heidän tulisi jatkaa virallisten sääntöjen noudattamista toisten suojelemiseksi tartunnoilta ja tarjota apuaan tilanteissa, joissa sosiaalisen elämän rajoitukset aiheuttavat erityisiä vaikeuksia.

Alkuperäisestä asiakirjasta käänttänyt suomeksi
Anna Hyvärinen, Suomen Ekumeeninen Neuvosto
20.5.2020